

Ольга Збожна

**МОЛОДІЖНІ ТОВАРИСТВА І МИКОЛА ЧАЙКОВСЬКИЙ,
або «ЛАМПАДУ ОДНІ ДРУГИМ ПЕРЕДАДУТЬ»**

Тернопільський національний економічний університет

Подано інформацію про молодіжні товариства та їх вплив на формування особистості професора Львівського національного університету ім. Івана Франка, математика Миколу Андрійовича Чайковського.

«Лампаду одні другим передадуть» [1] – цими словами Іван Пулюй закінчив свою промову, присвячену Пантелеймону Кулішу, яку зачитали після панахиди над його могилою, що на хуторі Мотронівка, 10 серпня (29 липня) 1897 р. і перебрав на себе незавершену його працю над перекладом і виданням Святого Письма.

У Львові на Личаківському цвинтарі похований український громадський діяч Галичини, співредактор, а потім редактор «Правди», засновник і перший редактор політичного часопису «Діло» – Володимир Барвінський. На його могилі стоїть пам'ятник у вигляді кам'яної гори, на вершині якої стоїть українка з високопіднятим факелом – символом світла, науки і, одночасно, символізує передання незавершеної праці вихованцями галицьких «Громад», до яких належав Володимир Барвінський, наступним поколінням українців.

Микола Андрійович Чайковський народився 2 січня 1887 р. у містечку Бережани, що на Тернопіллі, де ще витав дух Маркіяна Шашкевича. А вже з 1825 до 1829 р Маркіян навчався у Бережанській гімназії [2]. У Бережанах ще донині зберігся будинок, у якому жив гімназист Шашкевич. Маркіян Шашкевич і Микола Чайковський у молоді роки ходили одними стежками-дорогами, купалися в одному ставку і старанно вчилися. Вчилися «жити і працювати для добра свого народу».

Микола Чайковський був сином адвоката й українського письменника Андрія Чайковського, який походив із Самбірщини. У молоді роки навчався у Самбірській гімназії, був членом таємного товариства української молоді «Громада». Самбірська «Громада» була складовою галицьких «Громад», що на той час були школою виховання української національної еліти, які заснував у Галичині вихованець Львівської духовної семінарії Данило Тянякевич. Це вони, вихованці «Громад», перебрали запалений світильник від

Маркіяна Шашкевича та його однодумців, піднявши високо над головами, закликали тодішню галицьку учнівську і студентську молодь «до праці для добра свого народу». Після закінчення гімназії Андрій Чайковський навчався права у Львівському університеті. Тут вчився права і Євген Олесницький (1860-1917), що був останнім вйтом Тернопільської «Громади» [2]. Тож не дивно, що вони обидва були серед тих хто відгукнувся на промову Степана Качали, яку той виголосив у соймі в 1881 р. У своїй промові Степан Качала сказав: *«Єсьм сином України; Нарід український живе, жити хоче і жити буде! Боронимо тільки нашого права, а домагатися того права і боронити його – це святі обов'язки кожного доброго українця [...] і далі. Не забувайте, що Україна не кінчається на Збручі!»* [3]. Ця промова справила велике враження у соймі, хоч уряд і не відгукнувся на потреби галичан-українців, виказані у ній. За цю промову Степану Качалі подякували студенти Львова, серед яких були Андрій Чайковський та Євген Олесницький – вихованці галицьких «Громад».

Будучи членом самбірської «Громади», Андрій Чайковський був знайомий із засновником і керівником усіх галицьких «Громад» – Данилом Тянякевичем, який не раз був у них вдома, адже він вчився права в адвоката Чайковського. Василь Білозерський, передаючи гроші Данилу Тянякевичу, писав: *«господину докторанту права Тянякевичу, которий занимається у адвоката Чайковского»*.

Андрій Чайковський, слідом за Кирилом Трильовським, у Бережанах заснував «Січ» і став її повітовим кошовим.

У час відзначення 100-річчя виходу у світ «Енеїди» Івана Котляревського, а було це восени 1898 р., у Бережанах молодь заснувала таємний гурток «Молода Україна». У своїх спогадах про «Молоду Україну» колишній учень гімназії і її член доктор Михайло Західний згадує: *«В 1900-01 рр. було в Бережанах три тайні гуртки: 1 гурток вищої гімназії з 17 членів, був під проводом Антона Цурковського, учня 7ої класи; другий гурток нижчої гімназії під проводом Федора Зарицького учня бої класи; і третій гурток літературно-історичний під моїм проводом. Гуртки збиралися на повітрі або по домах»* [3]. Серед власників домів, у яких збиралися гуртківці, є прізвище і доктора Андрія Чайковського. Отже, в його домі збиралася гімназійна молодь. Читали реферати з української літератури та історії. Видавали тижневик «Поступ». Богдан Чайковський, брат Миколи, та інші редагували ілюстрований

гумористичний тижневик «Муха», який з часом став називатися «Мітла», «Баба», «Небелиці», «Оса» тощо.

Андрій Чурковський у своїх спогадах про ті часи згадує: *«Літом 1900 р. відбився у Львові перший з їзд відпоручників гуртків «Молода Україна». З їзд тривав 4 дні. [...] Всіх представників було прибл[изно] 300 осіб [...]. З їзд скінчився 17 липня вечором спільною вечерею учасників в ресторані в Єзуїтському городі. Ніч була чудова: в городі заставлені довжелезні столи, а при них сотки молоді [...]. В часі вечері, студ[ент] Лонгин Цегельський, попросивши хвилину уваги, відспівав вперше гимн «Не пора, не пора москалеві, ляхові служить». Арія легка. І ось за хвилину, на зазив Цегельського, кількасот молоді повним ходом раз і другий відспівали цей гимн. Могуца мельодія і сильні слова Франкового гимну неслись величаво, майже грізно у тишу ночі. – Їдте тепер до своїх сіл і міст - говорив Цегельський - постарайтесь через вакації, щоб у кожному селі, присілку чи місті народ співав цей гимн. Молодь сповнила це домагання. За коротких шість тижнів у цілій Галичині не знайшлося одного села, де не лунала б мельодія «Не пора, не пора, не пора» [3].*

Це кілька спогадів про людей, події і час, що формували у Миколи Чайковського світогляд до праці «для добра свого народу».

Після розпаду галицьких «Громад» громадивці і наступні покоління української молоді створювали інші молодіжні товариства, а згодом і партії. Громадивці, що поїхали на навчання да Відня, тоді столиці Австрійської імперії, а після переіменування у 1867 р. на Австро-Угорську, на початку створили віденську «Громаду» на зразок галицьких. Але «Громади» в Галичині та й на Великій Україні були таємними товариствами, а час вимагав явних, які б не були під наглядом поліції. Тож у Відні 9 січня 1868 р. віденську «Громаду» [2] переіменували на віденську «Січ», яка стала явним товариством, про яке так довго мріяла галицька молодь у себе вдома.

Микола Андрійович Чайковський після закінчення Бережанської гімназії покидає милі серцю Бережани [4], про які у своєму учнівському творі написав: «Ні за які скарби світу не віддав би я Бережани», і їде спочатку до Праги, де навчається у Німецькій високій технічній школі, у якій на той час викладав фізику та електротехніку Іван Пулюй, а потім в університет, де викладав хемію Іван Горбачевський [5]. І Пулюй, і Горбачевський були випускниками Тернопільської гімназії, вихованцями «Громади» та її вїятами. У 1906 р. Микола Чайковський переходить на навчання до Віденського

університету. В університеті він навчався три роки. Багато часу віддавав громадській роботі, адже її основи і важливість для молоді знав ще з Бережан від батька, брата Богдана, та й сам там був активним учасником молодіжних зібрань. У Відні він стає членом студентського товариства «Січ», у якому був спочатку секретарем, потім заступником голови і в останній, третій рік перебування у Відні став головою. Це був 1908 р. У той час товариство святкувало 40-ві роковини від дня заснування. До цієї дати видали ювілейну книгу «Альманах Віденський». Микола Чайковський входив до редакції «Альманаху Віденського». У цьому номері надруковано його першу статтю з математики «Розвій чисельних систем в історії людської культури». Віденська «Січ» упродовж усіх років своєї діяльності була острівцем, з якого поширювалися українські ідеї на Центрльну Європу. Першим кошовим Січі був Анатоль Вахнянин. Іван Пулюй керував «Січчю» з 30.11.1872 до 29.11.1873 р., а Микола Чайковський – з 30.11.1907 до 29.11.1908 р.

У 1929 р., коли його запросили на посаду професора Одеського інституту народної освіти, він відважився поїхати туди, звідки до Галичини доходили далеко не радісні вісті. Відвагу, як і потребу «працювати для добра свого народу», Микола Андрійович засвоїв у родині громадівця, яким був його батько, у товаристві молодоукраїнців, до яких належав брат Богдан і хористи, якими керував навчаючись у гімназії, у віденських січовиків, серед яких перебував три роки, останній рік навчання у Віденському університеті керував «Січчю». Слабодухих, безідейних, страхопудів січовики не обирали керівниками своєї організації.

То ж коли його 13 березня 1933 р. арештували та засудили за справою УВО він зумів з Божою допомогою вижити. Вижити, щоб знайти свою родину, виховати дітей і передати студентам, яким читав високі математичні дисципліни велику любов до навчання та праці для рідного Краю.

Література

1. Київ. Центральна наукова бібліотека ім. В.Вернадського НАН України (ф. I, № 28691).
2. Збожна О. Учнівські та студентські «Громади» – школа виховання української національної еліти. – Тернопіль: Горлиця, 2003. – 187 с.
3. Таємні студ[ентські] гуртки // Бережанська земля. – Т. 1: Publisher: Berezhaný Regional Committee in New York N.Y. ; U.S.A. , 1970. – С. 69-71.

4. Пташник Б. Й. Життя для народу // Аксіоми для нащадків: Українські імена у світовій науці: 36. нарисів. – Львів: Меморіал, 1992. – С. 142-169.
5. Пташник Богдан, Дутко Лідія. Всю силу на роботу клав // Наука і суспільство. – 1989. – № 10. – С. 27-31.